

CARL LUTZ

AZ ELFELEDETT HŐS

Daniel von Aarburg
mozi-dokumentumfilmje

MÉDIADOSSZIÉ

KAPCSOLAT

Spoton-Distribution, Lukas Diehl
spot@spoton-distribution.com
+41 79 211 61 60

DOCMINE Productions AG
Patrick Müller
patrick.mueller@docmine.com
+41 44 269 62 80

■ RÖVID SZINOPSZIS

A budapesti Svájci Nagykövetség második embereként Carl Lutz appenzelli diplomata a második világháború során több tízezer üldözött magyar zsidót ment meg a biztos haláltól. Humanitárius akciója számít a legnagyobb a zsidók megmentésére irányuló civil akciónak a holokauszt idején. Mentőakciója során a nő alkonzul beleszeret egyik oltalmazottjába. A háború után elválik feleségétől, Budapesten feleségül veszi szerelmét és második feleségével és annak lányával Bernbe költözik. A haza hálája helyett megrovás várja ott kompetenciájának túllépése és költségkímélés okán. Lutz élete végéig elkeseredetten és hiábavalóan harcol „rehabilitálásáért“.

Ágnes Hirschi, Lutz „magyar“ mostohalánya, az eredeti budapesti helyszíneken mondja el Carl Lutz hihetetlen történetét. Ezt korabeli tanúk nyilatkozatai egészítik ki a világ minden tájáról, akik Lutz segítségével maradtak életben. Carl Lutz abban az időben készített fotói és 16 mm-es filmjei autentikus vizuális környezetbe ágyazzák a filmet.

■ SZINOPSZIS

Carl Lutz svájci diplomata Budapesten a második világháború során több tízezer üldözött zsidót mentett meg. Lutz közvetlenül és nagy ügyességgel tárgyalt Adolf Eichmann-nal, a holokauszt logisztikai lebonyolítójával. Egy állítólagos brit mandátumra hivatkozik, mely 8 ezer zsidó számára teszi lehetővé, hogy Palesztinába emigráljanak. Mindenki meglepetésére a Führer berlini főhadiszállásán megadják az engedélyt Lutz kontingensére, mivel ő nem sokkal ezelőtt Palesztinában diplomataként jó szolgálatokat tett a németeknek. Ezt követően Lutz saját kezdeményezésre kitalál egy védlevél-rendszert, mely a segítséget kereső embereket Svájc diplomáciai védelme alá helyezi, és amelyet más országok később lemásolnak. Lutz többszörösen túllépi a számára a Führer által megadott kontingenst. Ezenfelül cionista szervezetek nagyban kezdik el hamisítani a svájci védleveleket. A nácik előtt nem sokáig maradhat titokban a csalás. Dühödten befogják a svájci alkonzult, hogy személyesen válassza külön a valódi svájci védleveleket a hamisaktól. Ez az élmény egy életre szóló traumát okozott Lutznak.

A háború utolsó éve privát szinten is teljes mértékben átalakítja Lutz életét. A korrekt és inkább félénk Lutz beleszeret a szép Grausz Magdába, egyik zsidó oltalmazottjába. A háború után elválnak feleségétől, Budapesten nőül veszi szerelmét és második feleségével és annak lányával Bernbe költözik. De ahelyett, hogy Svájc megköszönné neki humanitárius tevékenységeit, visszatérése után hatáskör-túllépésért és hiányos költségigazolásaiért feddésben részesítik, és alacsony beosztásba helyezik. Idegösszeomlást szenved és szanatóriumba kell vonulnia.

Ágnes Hirschi, Carl Lutz „magyar“ mostohalánya, az eredeti budapesti helyszíneken mondja el a „svájci Schindler” történetét. Elbeszélését a kor tanúival készült interjúk egészítik ki a világ minden tájáról, akik Lutz segítségével élték túl a holokausztot. Közük olyan ismert nevek vannak, mint a német könyvkereskedelembékedijével kitüntetett Konrád György, a filozófus és Hannah Arendt-utód Heller Ágnes vagy az osztrák tévélegenda Paul Lendvai.

Első ízben látható maga Carl Lutz is egy filmben: egy eddig elveszettnek hitt interjú-

ban halála előtt néhány hónappal emlékszik vissza budapesti mentőakciójára. Lutz a vizuális megfogalmazás terén is döntően hozzájárul a film arculatához: egész életében szenvedélyes és ambiciózus fotós és filmkészítő volt, és annak idején készült képei a kor autentikus koloritjával ajándékozzák meg a filmet.

■ A TÖRTÉNET

Carl Lutz (1895-1975) sokgyermekes metodista család legkisebb fiaként született az aüsserrhodi Walzenhausenben. 18 évesen egyedül és angol-tudás nélkül kivándorol az USA-ba, hogy lelkész legyen. Különféle munkákkal tartja fenn magát, lelkesen fotózni és filmezni kezd, és jogot és történelmet hallgat a nagyhírű George Washington Egyetemen. A washingtoni Svájci Nagykövetségnél végzett szünidei munka révén „belecsúszik” a diplomáciai szolgálatba. A St. Louis-i konzulátuson megismerkedik első feleségével, Gertrud Fankhauserrel. A frissen összeházasodottakat áthelyezik Palesztinába, ahol Lutz szembesül a zsidó állam cionista projektjének problematikájával. Feleségével együtt többek között szemtanúi lesznek annak, hogy a palesztin csőcselék zsidó bevándorlókat kövez meg.

Rövid berlini tartózkodás után 1942-ben alkonzulként Budapestre helyezik át. Az “Idegen Érdekek Képviselőtének” főnökeként tizenkét a náci Németországgal és szövetségével, Magyarországgal hadban álló szövetséges állam érdekképviselőtét látja el. A mindig méretre szabott dandy-szerű öltönyben, sofőrrel és luxusautóval közlekedő Lutz eleddig meglehetősen szerény diplomáciai karrierjének csúcspontjára ért. Hirtelen az ország egyik legfontosabb diplomatájaként kell feltalálnia magát. Szüntelenül bevetésben van, és pályafutása során először parancsol több tucat beosztottnak és több követségnek. Irodáit az amerikai követségen, a központban fekvő Szabadság téren rendezi be. A brit követséget, mely a budai hegyek idillikus környezetében fekszik, teszi meg privátrezidenciájának. Hetente egyszer kell jelentést tennie előljárójánál, Maximilian Jaeger nagykövetnél a szerényebb, a Nagykörúton fekvő Svájci Követségen.

Az első két évet feleségével, Trudival együtt élvezi a Kelet Párizsában, ahogy Budapestet emlegetni szokták. A háború addig elkerülte a magyar fővárost, a közellátás jobb, mint Svájcban. Fotók sokasága és egy 16 mm-es tekercs, melyet Lutz ebben az időben készített, tanúskodik a boldog életről távol a frontvonalaktól.

Míndez egy csapásra megváltozik, amikor a németek 1944. március 19-én megszállják Magyarországot. Bár vereségük már előrelátható, a nácik legalább egyik céljukat el szeretnék érni: a zsidókérdés „végső megoldását”. Adolf Eichmann személyesen utazik Budapestre, hogy eleget tegyen annak a logisztikai kihívásnak, amit 750 ezer magyar

zsidó deportálása jelent.

Ebben a drámai helyzetben történik meg a bürokratikus és félénk alkonzul Carl Lutznak a zsidók megmentőjévé való csodálatos átalakulása.

Lutz összeszedi minden bátorságát és személyesen tárgyal Eichmann-nal az SS-főhadiszálláson a budapesti zsidók sorsáról. Egy állítólagos brit mandátumra hivatkozik, mely 8 ezer zsidó számára teszi lehetővé, hogy Palesztinába emigráljanak. Eichmann kineveti Lutzot, Mózeshez hasonlítja, aki meg akarja menteni az izraelitákat. Mindenki meglepetésére a Führer főhadiszállásán Berlinben megadják az engedélyt Lutz kontingensére, mivel ő nem sokkal ezelőtt Palesztinában diplomataként jó szolgáltatásokat tett a németeknek. Ezt követően Lutz elkezd úgynevezett „Svájci védleveleket” kiállítani. Ez egy „innovatív” dokumentum, mely tulajdonosát Svájc diplomáciai oltalma alá helyezi, hogy alkalomadtán Palesztinába emigrálhasson. Jogilag bizonytalan lábakon áll ez a papír, és Bern hivatalosan sosem adta rá áldását.

Az életmentő svájci okmány híre futótűzként terjed szét Budapesten: az oltalomkeresők ezrei tolonganak a Lutz-féle Idegen Érdekek Képviselői Irodái előtt. Lutz senkit sem utasít el. Többszörösével túllépi a kialakított kontingenst, az útleveleket mindig 1-től 7999-ig számozza. A tiltakozó Eichmann-nak paraszti agyafúrtsággal úgy magyarázza ezt utólag, hogy egységek alatt nyilván családokat és nem egyéneket kell érteni. Az irodái előtt felgyülemelő embertömeg miatt Lutz nem tudja ellátni napi diplomáciai feladatait. Emiatt a Szabadság tér közelében kibérli egy üvegyáros üresen álló bemutató termét, az úgynevezett üvegházat és a Svájci Követség kirendeltségének nyilvánítja. Az üvegházban immár 100 zsidó önkéntes több műszakban gyártja a védleveleket. Carl Lutz döbbenetes fotókat készít Leica-jával az embertömegről, mely az üvegház előtt védlevelért áll sorba. A kiéleződő események során, 1944 őszén fizikai értelemben is sok zsidó számára életmentő menedéket jelent az üvegház. Összesen 72 belvárosi házat helyez Lutz a Svájci Nagykövetség oltalma alá. 17 ezren húzódnak meg bennük. Ügyesség, pimaszság és bátorság révén sikerül elérni, hogy a svájci védleveleket és védett házakat többé-kevésbé egészen a háború végéig respektálják a nácik és magyar helytartóik, anyilaskeresztesek, és ily módon sikerül megmenteni mintegy 50-70 ezer embert a deportálástól és megsemmisítéstől.

Ha oltalmazottjait mégis atrocitások érik, akkor Carl Lutz elhagyja biztonságos irodáit

és odaáll a fasiszta fogdmegek puskacsövei elé, hogy diplomáciai tekintélyének utólagos nyomatékot adjon.

Lutz tevékenysége egyre inkább túske a nácik szemében. Carl Lutz megbüntetésének különlegesen szadista módját találta ki Adolf Eichmann a nyilasok helyi parancsnokával együttműködve: mivel egyre több svájci védlevél körözött Budapesten – ezek között kókler hamisítványok is – Eichmann személyesen idézi oda Lutzot, hogy ő válassza külön a valódi védleveleket a nyilvánvaló hamisítványoktól (elírások és egyebek). Ez egy olyan szűrést eredményezett, mely a kirekesztettek számára a biztos halált jelentette és a hívó Lutzot egész életére mélyen megsebezte.

Berni előjáróit Lutz csak szelektíven és a lassú postai úton tájékoztatta működéséről. Választ sosem kapott, de kifejezett tiltásban sem részesült.

A háború utolsó két hónapját a brit nagykövetség pincéjében tölti, mely magánrezidenciával szolgál neki és feleségének, Gertrudnak. A Lutz-házaspárral együtt mintegy két tucat további személy is tartózkodott a légópincében: alkalmazottak és házaikból kibombázott szomszédok. Jóllehet több mint 20 találat érte a házat és teljesen kieggett, a közel 30 pincébe-zárt személy túlélte a magyar fővárosért folytatott végső tusát.

A bő 750 ezer magyar zsidó közül csak bő 200 ezer élte túl a háborút. A becslések szerint, bár eltérnek egymástól, ezeknek mintegy harmada profitált közvetlenül vagy közvetve a bátor svájci alkonzul segítségéből. Lutz működése számít a második világháború legnagyobb a zsidók megmentésére irányuló akciójának.

A háború utolsó éve feje tetejére állítja Carl Lutz magánéletét is. 1944 júniusában megjelenik Lutz Idegen Érdekek Képviselőjében egy oltalmat kérő elegáns zsidó nő, Grausz Magda, hat éves kislányával együtt. A kis Ágnes Londonban született - ezáltal brit állampolgár - és előjogot élvez a svájci alkonzulhoz való belépésre, aki a brit érdekekkel is foglalkozik. Lutz személyesen viseli gondjukat és Grausz Magdának házvezetőnői állást kínál magánrezidenciáján. Alighanem szerelem volt első látásra - így emlékszik ma Ágnes Hirschi mostohaapjával történt első, sorsdöntő találkozására. A háború utáni hivatalos válás és esküvő elérékeztéig egyfajta plátói „bolond szerelem” kellett hogy legyen köztük, amely azonban Lutz felesége, Gertrud előtt sem maradhatott titok, véli

Ágnes. Gyengéd érintésekre emlékszik, többre nem. Ehhez Lutz túl istenfélő és puritán volt. A rezidencia légópincéjében a szüntelen bombázások közepette ér csúcspontjára a háromszög-kapcsolat: a kedves ágya közvetlenül a Lutz-házaspár hitvesi ágya mellett volt, csak vékony függöny választotta el őket.

Budapest kapitulációja után a győztes szovjethatalom a semleges államok valamennyi diplomatáját kiutasítják az országból, mint állítólagos náci kollaboránsokat. Hitler öngyilkossága utáni napon érkezik Lutz Bernbe, ahol hazájának hálájára és elismerésére számít. Teljesen téves helyzetértékelés: bátor kiállását a hivatalos Svájc megrovásokkal „hálálja meg“ hatáskörének túllépése és hiányzó költségkimutatások miatt. Lutz idegösszeomlást szenved és néhány hétre szanatóriumba kell vonulnia. Külföldön hősként ünneplik, de hazájában élete végéig hiába harcol az elismeréséért. Közvetítők révén röviddel halála előtt a Béke-Nobel-díjra is felterjeszteti magát.

Röviddel hazatérése után elválnak első feleségétől, Gertrudtól, és 1949-ben Budapesten feleségül veszi egykori házvezetőnőjét, Grausz Magdát. Ennek lányával Ágnessel együtt a svájci fővárosban, Bernben telepednek le hármában. A szorongató körülmények, Lutz társadalmi elszigeteltsége és megkeseredettsége megterhelik családi életüket és hamarosan feledésbe merül a magyar szerelem boldogsága. Lutz 1975-ben hal meg, magányosan és megkeseredetten, anélkül, hogy a hivatalos Svájc valaha is elismerésre méltatta volna. Csak 20 évvel halála után, 1995-ben, amikor Svájc nemzetközi szinten a bankjaiban elsüllyesztett zsidó vagyonok miatt pellengérré kerül, „rehabilitálja“ hivatalosan a szövetségi tanács Carl Lutzot a St. Gallen-i rendőrpáncsnokkal, Paul Grüningerrel együtt.

■ A RENDEZŐ MEGJEGYZÉSEI

Magyarországon, Németországban, Izraelben és az USA-ban a svájci Carl Lutz hősnek számít, rendjelekkel, emlékművekkel és kitüntetésekkel halmozták el. Svájcban szinte ismeretlen. Ebben én sem voltam kivétel. Évekkel ezelőtt egy diáklány ajándékozott a feleségemnek egy olasz zsebkönyvet, melynek címe „La casa di vetro“ (Az üvegház). Sokáig a szoba asztalán hevert, anélkül, hogy felfigyeltem volna rá. A fülszövegből egy szép napon azt vettem ki nagy ámulatomra, hogy a svájci Carl Lutz állítólag zsidók tízezreit mentette meg Budapesten a második világháborúban. Számomra ez felfedezésszámba ment. Aztán végigolvastam a könyvet és egyre több érdekes részletre bukkantam: ilyen a magyar zsidók deportálása „rekordidő“ alatt, ilyenek Lutz közvetlen és parasztosan agyafúrt tárgyalásai Adolf Eichmann-nal, vagy a pesti zsidónő, Magda iránti szerelme és annak Ágnes lánya iránti szeretete, és sok egyéb.

Csupa rendkívül drámai mozzanat, mely filmes feldolgozásra ideálisan alkalmas.

Ilyen eddig – legalábbis német nyelvű területen – nem keletkezett. Több nagy dokumentumfilm projektje is elhalt a feltárási fázisban (Theo Rais (CH/hetvenes évek)) és Bernhard Frankfurter (AU/1989-90) projektjei) vagy nem rendelkezett megfelelő pénzügyi háttérrel (Felix Karrer mozi-projektje a nyolcvanas években). Egy nagy játékfilm-projekt is, melyet Alfi Sinniger kezdeményezett, „meghalt“ a kilencvenes évek közepén, még a forgatókönyves stádiumban.

Legfőbb ideje tehát, hogy ismertté tegyük Carl Lutz történetét a szélesebb közönség előtt. Eredetileg kétrészes doku-fikciót terveztünk, de ennek finanszírozása lehetetlennek bizonyult Svájcban. Ezért arra az elhatározásra jutottunk, hogy az anyagot először dokumentarista módon meséljük el, egy hosszabb (90 perces) mozi-változatban fesztiválok és a nemzetközi piac számára és egy rövidített változatban, melyet az SRG/SSR/idée suisse kora ősszel úgynevezett Nemzeti Projektként egy héten belül mindhárom országos adón csúcsidőben fog sugározni. A dokumentumfilmekkel együtt kijön egy úgynevezett video-könyv, vagyis egy elektronikus könyv is, mely tabletre letölthető, szövegekkel, animált grafikákkal és a film legfontosabb interjúival. Tervezünk továbbá egy mozifilmet is, melynek forgatókönyve jelenleg készül.

Egy ilyen dokumentarista feldolgozás sürgősvoltát indokolta a történet valamennyi résztvevőjének magas életkora is. Lutz mostohalánya, Ágnes Hirschi, aki a filmben az eredeti helyszíneken elbeszélőként működik, képviseli a fiatalságot a maga 76 évével. Az összes többi holokauszt-túlélő idősebb. Ez a fontos szóbeli történelmi forrás az elkövetkező években természetes módon el fog apadni. Ezért nagyon fontos volt számunkra, hogy rögzítsük e szemtanúk elbeszéléseit, amíg még lehetséges. A fejlesztési pénzekkel és magántámogatásból a 2012/13-as években két tucat részletes interjút vettünk fel magyar holokauszt-túlélőkkel az egész világon, akik többek között Carl Lutz segítségével köszönhetően még most is élnek és ezért tanúságot tudnak tenni. A különféle budapesti életleírások minősége, drámaisága és különfélesége is – valamint az az éberség, amivel elbeszélnek – felülmúlta az összes várakozásunkat. Az interjúk értékelésekor tudatosult bennünk, hogy nagy kincs birtokában vagyunk „oral history“ tekintetében, melyet most a lehető legjobban kell megfilmesíteni.

A túlélőkkel készített interjúkat szántuk a dokumentumfilmek középpontjába. Ehhez kapcsolódik az eredeti helyszínek meglátogatása Lutz mostohalányával, Ágnes Hirschivel. Ő az a még élő személy, aki a legközelebb állt Carl Lutzhoz budapesti időszakában. Az annak idején hét éves Ági szemszögéből, aki szép édesanyjával, Magdával keresett oltalmat a svájci alkonzulnál, és akit ez azonnal – feltehetően nem önérdemtelően – felvett magánháztartásába, meséli el Lutz történetét: egy pozitív svájci hős történetét az emberiség történetének alighanem legsötétebb fejezetében. A kis, semleges Svájc alkonzulja közvetlenül és komplexusok nélkül tárgyalt az egyik legfontosabb náci-figurával: Adolf Eichmann-nal, akiben a „gonosz banalitása” (Hannah Arendt) később a náci-ideológia központi attribútumává vált. Lutz, aki tulajdonképpen nagyon félénk és túl-korrekt volt, aki legyőzhetetlen „lámpalázban“ szenvedett, amikor közönség előtt kellett beszélnie, feltűnéstelen létének egyetlen évében túlnőtt önmagán, egzisztenciális fenyegetettségben azt tette, amit kellett, az előírásokat semmibe vette és ezzel sok embert megmentett. Ágnes az egyetlen, akinek joga van beszélni Lutzról mint magánemberről. Mert Lutz pesti időszakában összekapcsolódik a nagy világpolitika egy magánéleti drámával: az alkonzul ebben a történelmileg sorsdöntő évben végzetes szerelembe esik Ágnes édesanyjával, Magdával, és a humanitárius tevékenysége mellett még e rendkívül bonyolult szerelmi történettel is meg kell birkóznia. A Carl Lutzról szóló eddigi művekben e magánéleti változások legfeljebb csak jelzésszerűen jelennek

meg, a fényképfeliratokban, melyek megemlítik váltakozó női kísérőit. E „privát“ konfliktusok a dokumentumfilmben is csak mellékesen kerülnek szóba és elképzeléseink szerint a játékfilmben kapnak majd központi szerepet.

Minél nagyobb mértékben igyekeztünk bevetni a dokumentumfilmben Lutz egy további „ajándékát“, amit az utókornak nyújtott. Amerikában töltött ifjú évei óta lelkes – és tehetséges – hobby fotós és filmes volt. Imádott LEICA-ja mellé, melyhez még verset is írt, később beszerezett egy 16 mm-es kamerát is, mellyel Lutz főleg a tájat és az embereket dokumentálta. Az ETH kortörténeti archívumában, ahol hagyatékát őrzik, Lutznak több mint 1200 fotója és 85 filmje található. Erőteljes képek, melyeket többnyire önkioldóval készített, kifejezett rendezői érzékkel: pl. Lutz, nagyon elegánsan egy hídon, gyönyörű kilátással Budapestre és a Dunára a háború előtt. Azután néhány évvel később ugyanaz a képbeállítás, Lutz ismét méretre szabott öltönyben a lépcsőn, ezúttal azonban a szétbombázott város látképével. Vagy Lutz híres fotója, aki a lerombolt követségi épület pincaajtájából egy orosz gránát mellett néz fényképezőgépeinek önkioldójába. Feltehetően Lutz erős leterheltsége és a nehéz közellátási helyzet miatt Magyarországról csupán két (egyenként tíz perces) tekercs maradt fenn. Az egyik tekercsen a boldog pesti életet látni színesben a német megszállás előtt, a másik, szintén színes tekercsen a követségi személyzet szerepel, ahogy egy svéd hajón hazafelé tartanak. A többi film Lutz Amerikában, Palesztinában és Svájcban töltött időszakából valók. Fantasztikus felvételek: sielés Svájcban, tevekaravánok Palesztinában. És ezek között mindig egész röviden és félénken: rövid magánfelvételek Lutzról két feleségével és a kis Ágnessel.

Remélem, hogy most minden feltétel adott, hogy Carl Lutz megkapja azt a filmet, melyet megérdemel, és amely történelmi tettét hazájában is ismertté teszi a széles közönség előtt.

Daniel von Aarburg

■ A PRODUCER MEGJEGYZÉSEI

Carl Lutz olyan történet, mely mögött 50 ezer történet, vagy még több, húzódik meg. Nevezetesen budapesti zsidók történetei, akik Carl Lutz segítségével túléltek a holokausztot. Daniel von Aarburg több mint két tucat ilyen történetet kutatott fel, és találkozott az idős túlélőkkel Magyarországon, Izraelben, az USA-ban, Ausztriában és Svájcban, hogy interjúkat készítsen velük. Vannak köztük prominens túlélők, mint az író Konrád György, a salzburgi ünnepi játékok egykori intendánsa Hans Landesmann és a filozófusnő Heller Ágnes, vagy ismeretlenek, akik vidéken vagy városban éltek megérdemelt nyugdíjas éveiket mint nagy- vagy akár dédszülők.

Legmerészebb várakozásainkat is felülmúlta az, hogy milyen sorsok rajzolódtak ki a gyártás során. Ezek Carl Lutzot még vakítóbb fényben mutatják a második világháború komor krónikája közepette, de egyúttal ismételten felvetik a nagy, megválaszolatlan főkérdést: Mi hajtotta ezt az embert?

Ágnes Hirschi-vel, Carl Lutz mostohalányával sok helyszínen kereste Daniel von Aarburg e kérdés nyitját.

Jövőre lesz a második világháború befejezésének 70. évfordulója. Akkor Lutz magyarországi történetének befejezése is évfordulójához érkezik, annak a Lutznak, akit segítő fáradozásaiért munkaadója, a Svájci Szövetségi Állam nem hogy nem dicsért meg, hanem hatáskör-túllépés okán megfeddett. A legalitásnak ezen a legitimitást semmibe vevő primátusa miatt Carl Lutz végül megkeseredett – ami el kell, hogy gondolkodtasunk bennünket 70 év múltán és későbbi rehabilitálása dacára is.

A „Carl Lutz – az elfeledett hős“ című filmnek 2014. június 20-án Budapesten lesz a világpremierje. A Svájci Nagykövetség támogatja és szervezi ezt az eseményt és e célból lefoglalta a budapesti Uránia Nemzeti Filmszínházat.

Svájcban premier-rendezvényt tervezünk az SRG-vel, a filmkölcsönzővel és kiválasztott szervezetekkel és médiapartnerekkel együtt közvetlenül az augusztusi tévébemutató előtt.

A tévébemutatók mellett mélységében dolgozzuk fel Carl Lutz komplex történetét egy úgynevezett video-könyvben. A video-könyvek tableteken (mint az iPad) különféle mediális forrásokat mint videókat, grafikákat, szövegeket és képeket egyesítenek egyetlen információs áramlattá. A video-könyvben olyan anyagok is szerepelnek, melyek a filmből kimaradtak.

A tévébemutató előtt közvetlenül a svájci mozikban fog túrázni a film. Mindig olyan vendégekkel – Daniel von Aarburg, Ágnes Hirschi –, akik együtt vagy felváltva részt fognak venni a különböző bemutatókon.

Patrick Müller

■ A KOR TANÚI

SVÁJC

ÁGNES HIRSCHI GRAUSZ (1938), ÚJSÁGÍRÓNŐ, MÜNCHENBUCHSEE

Ágnes Hirschi Carl Lutz mostohalánya. Grausz Magda, Ágnes édesanyja, a svájci alkonzultól kért diplomáciai oltalmat maga és kislánya számára. Lutz házvezetőnőként alkalmazta Magdát, és ily módon Magda és a kis Ágnes Carl Lutz magánrezidenciáján vészelte át a háborút. Carl Lutz eközben beleszeretett Ágnes édesanyjába, a második világháború után elhagyta feleségét és Magdát és Ágneset magával vitte Svájcba. Kezdeti nehézségek után Ágnes gyorsan integrálódott új hazájában, férjhez ment, két fia született, újságíróként dolgozott és ma nagymamaként él Bern közelében.

ANDRÉ SIRTES SHARON (1935), TÉRKÉPÉSZ, LUZERN

André Sirtesnek kilenc évesen öccsével kettesben kellett bujkálnia Budapesten, mivel apját mint humán aknakeresőt „eltűzelték“ az orosz fronton, anyját pedig deportálták. Andrénak utolsó pillanatban testvérével együtt sikerült megmenekülnie egy árvagyerekeknek létesített táborból. Az összes többi ott elhelyezett gyereket másnap Auschwitzba deportálták és gázkamrába küldték. Apja keresztény alkalmazottai egy nagybácsihoz viszik a két kisfiút. Ennek svájci védlevele van az egész család számára, és a testvérek egy svájci védett házban találnak menedéket. Ezt azonban a háború utolsó napjaiban megrohamozzák a nyilasok és lakóit a Duna-partra viszik, hogy kivégezzék őket. Miközben tarkólövésekkel végeznek áldozataikkal, légiriadó kezdődik. André és öccse kihasználja ezt a menekülésre. A háború végéig egy cipődoboz-gyárban bújnak meg.

AUSZTRIA

HANS LANDESMANN (1932-2013), MECÉNÁS, VÁLLALKOZÓ, BÉCS

Osztrák vállalkozó, ünnepi játékok igazgatója és zenei menedzser volt. Többek között hosszú éveken át volt a Bécsi Ünnepi Hetek és a Salzburgi Ünnepi Játékok művésze-

ti igazgatója. Hans Landesmann nagypolgári családba született Bécsben. Ausztriának a Harmadik Birodalomba történt anektálása után családja Budapestre menekül, mert ott jobb a helyzet a zsidók számára. Magyarország megszállása után Landesmann apja feleségét és gyermekeit épp abba a szállodába küldi, ahol Adolf Eichmann fogja berendezni SS-főhadiszállását. Miután napokig a szálloda csarnokában ragadnak, az apa végül ki tudja hozni családját és a legnagyobb svájci védett házba, a Vadász utca 29. alatti úgynevezett üvegházba viszi őket. Ott az egész családnak sikerül átvészelnie a háborút. Hans Landesmann tavaly szeptemberben halt meg hosszú betegség után.

PAUL LENDVAI (1929), PUBLICISTA, BÉCS

Magyarországról származó publicista és újságíró. Publicisztikai tevékenységét mindmáig folytatja mint a Der Standard című osztrák napilap politikai kommentátora, valamint magyar és angol nyelvű sajtóorgánumok munkatársaként. 1982-től 1987-ig az ORF Kelet-Európa-szerkesztőségének vezetője volt. Ma az Europastudio című vitaműsor vezetője és Kelet- és Délkelet-Európa egyik legjobb ismerőjének számít. Zsidó szülők fiaként apjával együtt 1944-ben elhurcolták. Svájci védlevél segítségével élték túl a háborút Budapesten.

MAGYARORSZÁG

KONRÁD GYÖRGY (1933), ÍRÓ, BUDAPEST

Konrád György 1933-ban zsidó család gyermekeként született Debrecenben. 1944-ben Eichmann kommandója és a nyilasok hajszál híján deportálták Auschwitzba. Fivérével pesti rokonokhoz menekült és Carl Lutz svájci alkonzul oltalma alatt élt ott egy lakásban. Ezeknek az éveknek az eseményeit leírta „Hazatérés“ és „Elutazás és hazatérés“ című regényeiben. Esszéistaként egész életében egy békés és együttműködő Közép-Európáért szállt síkra. Íróként rendszeresen foglalkozott a nemzeti szocializmussal, az 56-os forradalommal és saját családtörténetével. Konrád György megkapta a Herder-díjat, a Német Könyvkereskedelelem Béke-díját, a 2001-es Karlspreis-t és a Franz Werfel Béke-díjat.

HELLER ÁGNES (1929), FILOZÓFUS, BUDAPEST

Édesanyjával együtt, részint nagy lélekjelenléttel, részint pusztán szerencséjével, rendre

sikerült megmenekülnie a deportálás és meggyilkolás elől. Jóllehet (hamisított) svájci védlevél birtokában volt, édesanyjával együtt több ízben is a Dunához vitték, hogy kivégezzék. Apjával és sok más rokonával ellentétben azonban túlélte a holokausztot. A háború után Budapesten doktorált filozófiából. Több évtizedes magyarországi politikai elnyomatása után 1977-ben Ausztráliába emigrált, ahol Melbourne-ben 1978-tól 1983-ig szociológia-professzori kinevezésben volt. 1986-ban Hannah Arendt örökébe lépett annak filozófia-tanszékén a New York-i New School for Social Research-ben. Professzor emeritusszá történt kinevezése óta félévente ingázik Budapest és New York között.

SÁNDOR IVÁN (1930), ÍRÓ, BUDAPEST

Sándor Budapesten nőtt fel. Édesanyjával együtt a nyilasok egy régi téglagyárba vitték, hogy onnan deportálják. Carl Lutz közbenjárására a 16 év alattiak és a 60 év fölöttiek elmehettek. Sándor ezt követően unokatestvérével együtt különböző helyeken bujkált, többek között svájci védett házakban is. Karácsony után elkapták a nyilasok és a Dunához vitték, de a kivégzéstől utolsó pillanatban sikerült elmenekülnie. Nyomkeresés című önéletrajzi regényében erről a korról ír. A háború után újságíróként és íróként dolgozott. Újságírói tevékenysége mellett tizenhárom regényt publikált és jelentős magyar irodalmi díjakkal tüntették ki.

SCHWEITZER JOZSEF RABBI (1920), FŐRABBI, BUDAPEST

Schweitzer a Vadász utcai úgynevezett üvegházban élte túl a háborút. A nagy nyomorúság dacára is folytatni tudta ott rabbiképző-tanulmányait. A háború után évtizedeken át ő volt a budapesti Zsidó Hitközség főabbija.

JÁMBOR ZSÓKA (1922), SZABÓNŐ, BUDAPEST

A svájci oltalom alatt álló üvegházban élte túl a háborút. Eközben súlyosan megbetegedett, karanténba helyezték, és utolsóként hagyta el az üvegházat, amikor 1945 januárjában az oroszok felszabadították a várost.

VAMOS GYÖRGY (1934), TÖRTÉNÉSZ, PUBLICISTA, BUDAPEST

Vámos György történész és publicista. Családja svájci védlevél birtokában volt, melyet a svájci alkonzul állított ki. Néhány éve ő vezeti a Lutz emlékszobát a Vadász utcai üvegházban. Múlt év tavaszán jelent meg új könyve Carl Lutzról, melynek címe „Carl Lutz: a svájci hős“.

IZRAEL

DAVID GUR (1926), MÉRNÖK, TEL AVIV

David Gur a cionista ifjúsági szervezetek egyik vezetője volt, melyek a náci-megszállást követően a föld alá mentek és onnan állandó életveszély közepette próbáltak életet menteni. Az üvegházból koordinálta többek között a svájci védlevelek hamisítását és szétosztását. Becslése szerint szervezete közel 100 ezer hamis papírt állított ki. Miután egy titkos nyomdát véletlenül lelepleztek, Gurt egy hajmeresztő akció során csellel hozták ki elvbarátai a börtönből.

LASZLO MORDECHAY KREMER (1930), KÉMIA-PROFESSZOR, JERUZSÁLEM

Kremer László a cionista ifjúsági szervezetbeli barátaival szintén a pesti földalatti mozgalomban vett részt. Több hamisított papír volt birtokában, köztük egy svájci védlevél is. Kremer csoportja, mely autonóm módon működött, tulajdonképpen az üvegházban tartózkodó cionista szervezetek közé akart bekerülni. Amikor saját szemeikkel látták a házban lévő állapotokat, mely zsúfolásig volt éhező emberekkel, néhány óra után úgy döntöttek, hogy inkább visszatérnek korábbi rejtekhelyükre. Évtizedekkel a háború után, amikor már a kémia professzora volt a jeruzsálemi Héber Egyetemen, értesült arról a megvetettségről, melyben Carl Lutzot részesítette a svájci kormány. Erre felküldött neki egy csekket, melyet Lutz személyesen köszönt meg neki.

PAL MORDECHAY FLEISCHER (1930), BELSŐÉPÍTÉSZ, TEL-AVIV

Pal Fleischer eredetileg németajkú pozsonyi családból származott. A család a nácik elől Budapestre menekült. Fleischer szüleit deportálták: apját kényszermunkára, anyját gyalog az úgynevezett halálmenetek egyikére Bécs felé. Fleischernek sikerült svájci védlevelet beszereznie édesanyja számára és így vissza tudta hozni. Ezt követően beengedték őket az üvegházba és ott éltek túl a háborút. Fleischer rajzokat készített a legnagyobb svájci védett ház állapotairól.

USA

ALEX SCHLESINGER (1928), MÉRNÖK, HOUSTON TEXAS

Alex Schlesinger 16 évesen kényszermunkát végzett és a nagy fagyban lövészárkokat

kellett ásnia Budapest peremén. Az éhhalálhoz közel a táborba visszamenet társával együtt egy tarlón áthaladva „ellop” egy nyamvadt répát. Kínzói rajtakapják és szertartásosan golyó általi halálra ítélik őket. Amikor Alex és barátja éppen saját sírjait ássák ki, felbukkan Carl Lutz fekete limuzinjában, a nyilasokat a diplomáciai kapcsolatok megszakításával fenyegeti meg és megmenti a két fiút.

PAUL FABRY (1919), VÁLLALKOZÓ, NEW ORLEANS

Fabry, aki ügyvéd és magyar nagybirtokosok sarja, sajtótiszt volt a magyar hadseregben. A március 19-i német megszállást követően a föld alá vonult. Rangrejtve irányította az üvegház előtti egyenruhás védő-osztagot. Magyar rendőr-egyenruhákba bújva, melyeket szükség esetén német háborús érdemrendekkel is el lehetett látni, védték az üvegházbelieket a nyilasok rajtaütéseitől. Valódi identitásukat csak nagyon kevesen ismerték, mert minden beavatott növelte a lebukás veszélyét. Fabry, mint a „World Trade Center” márka feltalálója ma gazdag ember, azt mondja, hogy minél arcátlanabb volt egy hazugság abban az időben, annál nagyobb védelmet nyújtott.

ELISABETH RIEDER (1930), PSZICHIÁTER, NEW YORK

Elisabeth Rieder kislányként élte túl a háborút az üvegházban. A háború után pszichiátriából doktorált és évekig egy berni idegklinikán dolgozott. Utána férjhez ment egy New York-i ortodox zsidóhoz, négy gyermeket szült és ma Brooklynban él.

LESLIE BLAU (1926), SZABÓ, NEW YORK

Leslie Blau kényszermunkás volt egy textilgyárban. Sikertelenül eljutnia az üvegházig és teljes 240-fős brigádja számára svájci védleveleket szereznie. Adatai szerint a papírok segítségével nagyon sokan megmenekültek. A háború utolsó napjainak zűrzavarában megszökött a munkaszolgálatból, eljutott az üvegházhoz és ott élte meg a felszabadítást az oroszok által.

JEHUDA, ROBERT ÉS GEORG LINDENBLATT (1935, 1937, 1940), ÜZLETEMBEREK, NEW YORK

A Lindenblatt-fivérek kilenc, hét és négy éves gyermekeként egy ideig az üvegházban voltak, majd egy másik svájci védett házban. Visszaemlékezéseik helyenként ellentmondanak egymásnak. Ők is korabeli privát 16 mm-es filmanyag birtokában vannak. Ma mindhárman Brooklynban élnek, nagy zsidó családi klánjuk közepette.

■ TECHNIKAI INFORMÁCIÓK

MŰFAJ

mozi-dokumentumfilm | hossza: 90 perc

■ STÁBLISTA

A FORGATÓKÖNYVET ÍRTA
ÉS RENDEZTE

DANIEL VON AARBURG

PRODUCER

PATRICK M. MÜLLER

FÉNYKÉPEZTE

MARCO BARBERI

VÁGÓ

FABIAN C. MEIER

ZENE

**DOMENICO FERRARI
& BÁLINT DOBOZI**

HANG

**DIETER MEYER
TAMÁS DÉVÉNYI
MICHAEL JELLASITZ
MOTI ELIMELECH
SCOTT SZABO
JERRY STEIN**

GYÁRTÁSVEZETŐ

NINETTA ROGGLI

GYÁRTÁSI ASSZISZTENS

MOIRA REHSCHÉ

GYÁRTÁSI ASSZISZTENS ELŐHÍVÁS

SARAH BORN

HANGVÁGÁS, KEVERÉS

MARTIN STÄHELI

SZÍNSZAKÉRTŐ

ROGER SOMM

FELVÉTELVEZETŐ

**OREN ROSENFELD
ANNA MAROS
IVAN GERO**

■ CV / DANIEL VON AARBURG FILMOGRÁFIÁJA

Chur-ban (GR) született és nőtt fel. Germanisztikát és filozófiát tanult a zürichi egyetemen. Utána a Lausanne-i Filmiskolában (DAVI) kapott Réalisateur en audiovisuel képzést. Szerkesztőként, producerként és szerzőként dolgozott a svájci tévé kulturális szerkesztőségében. 2000 óta szabadon alkotó filmkészítő.

Mozi-dokumentumfilmek: „Letters to Srebrenica“, „Marco Camenisch“, „Si pensava di restare poco“, „Hugo Koblet - Pédaleur de charme“, tévéfilmek: „Romeo und Julia in der Stadt“ (Rómeó és Júlia a városban), „Nebenwirkungen“ (Mellékhatások). Folyamatban: „Der Verdacht“ (A gyanú), „Blutkugeln“ (Vérgolyók), mindkettő tévéfilm; „Lutz und Eichmann“, mozi-játékfilm. Nős és három gyermek édesapja.

■ A PRODUKCIÓS CÉG

A DOCMINE mozi és tévé számára készülő értékes dokumentumfilmekre specializált produkciós cég, melynek székhelye Zürichben és Münchenben van. Ezen kívül tabletek számára készített video-könyvekkel nemzetközi hírnévre tett szert a cég az új narratív formák terén.

www.docmine.com

www.videobooks.com

FILMOGRÁFIA (VÁLOGATÁS)

2012

GENERATION TELEBOY | mozi-dokumentumfilm (80'), rendezte Hannes Hug.

***Jelölés PRIX DU PUBLIC, Solothurni Filmnapok

2011

DAS GEHEIMNIS UNSERES WALDES | dokumentumfilm (90'),

rendezte Heikko Böhm. | elmeséli Bruno Ganz

2011

HUNGER – GENUG IST NICHT GENUG | dokumentumfilm (70'), rendezte David Syz és Christian Neu

2010

GOODNIGHT NOBODY | mozi-dokumentumfilm (77'), rendezte Jacqueline Zünd
***Díjak: „Best Newcomer“ Visions du Réel 2010, „Lobende Erwähnung“ Dok Leipzig 2010, „Zürcher Filmpreis“ Stadt Zürich, „Schweizer Filmpreis“ Legjobb filmzene 2010, „Grand Jury Prize“ Sebastopol Intern. Film Festival 2010, „Documentary“ 33ème Festival Intern. de Films de Femmes, „ACID Cannes Official Selection - Cannes, France, „Cinematography Award 2011“ - Planete Doc Film Festival

BEYOND THIS PLACE | mozi-dokumentumfilm (95'), rendezte Kaleo La Belle

***Díjak: „Prix Création“ Visions du Réel 2019, „Grand Jury Prize“ Krakkóban; Lengyelország

DER SCHNELLSTE MANN AM BERG | (A leggyorsabb ember a hegyen) | V-Dokumentáció (50'), rendezte Jacqueline Schwerzmann

2009

BEYOND A DOLLAR A DAY | dokumentumfilm (52'), rendezte David Syz és Mark Galloway

2008

FREMDE FREUNDE | (Idegen barátok) | dokumentumfilm (35'), rendezte Simon Koller

2007

MICHELLE – ZWISCHEN WUNDEN UND WUNDER | (Michelle - sebek és csodák között) | dokumentumfilm (52'), rendezte Gabrielle Antosiewicz

2005

ROGER FEDERER – REPLAY | dokumentumfilm (52'), rendezte Christian Neu.

Az értékesítésben: DVD Warner Bros. (CH) und b-motions (Benelux) révén: több mint 10 ezer eladott DVD az egész világon

FOLYAMATBAN

ANDERMATT | mozi-dokumentumfilm (90'), rendezte Leonidas Bieri.

Koprodukciós partnerek: Megaherz München, Bayerischer Rundfunk (BR) és Südwest-rundfunk (SWR). Befejezés 2014-ben